

Annelerin Üst Biliş Özelliklerinin Bazı Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Makalenin

Geliş Tarihi / Received: 28.03.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 25.04.2019

Ayşe AK*

Engin EKER**

Öz

Çocuğun sağlıklı bir gelişim sürdürmesi için, annenin ruhsal durumunun iyi olması, büyük bir öneme sahiptir. Annenin ruh sağlığının önemli bir parçası olan üst bilişte herhangi bir sorun, anne çocuk ilişkisini etkileyebilmektedir. Annenin çocuğun ihtiyaçlarına soğuk, mesafeli ya da kızgın davranarak karşılık vermesi, bağlanmayı olumsuz etkilemenin yanında, çocukta davranış bozukluklarına da neden olabilmektedir. Bu araştırmada, annelerin üst biliş özellikleri, bazı sosyodemografik değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma; 2018-2019 eğitim ve öğretim yılının, İstanbul ili Bakırköy ilçesinde Yeşilköy'deki 4-6 yaşındaki anaokulu öğrencilerinin annelerini kapsamaktadır. Araştırmada seçkisiz örneklem ile seçilmiş 285 anne, bu sınırlılık içinde ele alınıp yorumlanmıştır. Çalışmada, gereken verileri elde etmek için Kişisel Bilgi Formu ve Üst Biliş Ölçeği-30 uygulanmıştır. Analizde, ki-kare analiz tekniği uygulanmıştır. Annenin üst biliş özellikleri, çalışma durumuna göre anlamlı fark göstermiştir. Annenin üst biliş özellikleri eğitim düzeyi, yaş ve psikolojik destek almasına göre anlamlı farklılıklar göstermemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Üst biliş, biliş, ebeveynlik*

---

*Ayşe AK, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, pedagog.ayseak@outlook.com

**Dr. Öğr. Üyesi Engin Eker, İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümü, engineker@aydin.edu.tr

An Investigation of the Influence of Socio-Demographic Factors on Mothers' Metacognition Abilities

Abstract

A mother's mental state is important for the child's healthy development. A problem in the mother's metacognition, which is an important part of the mother's mental health, may affect the relation between mother and child. The mother's response to the child's needs by being cold, distant or angry may affect attachment issues and cause behavioral disorders for the child. In this study, the influence of some socio-demographic factors on mother's metacognition abilities was researched. Bakirkoy District of the Province Istanbul was selected as the research venue. The studied group was selected through the random element sampling method. The subjects of the research consisted of 285 mothers. In this study, metacognitive abilities were measured with MCQ-30 Questionnaire. Chi-square is used as statistical analysis technique. There is no significant difference found between mother's metacognition abilities and education level, age, or receiving psychological support. There is a significant difference found between non-working and working mother's metacognition abilities.

Keywords: *Metacognition, cognition, parenting*

---

*Ayşe AK, Istanbul Aydın University The Graduate Institute Of Social Sciences Psychology Department, pedagog.ayseak@outlook.com

**Engin Eker, PhD, Istanbul Aydın University, Psychology Department, engineker@aydin.edu.tr

Giriş

Üst biliş (metacognition) terimi, Flavell'in 1976 yılında ilk kez resmi olarak makalesinde yer almıştır. İngilizce 'metacognition' kavramı, Türkiye'de 'üst biliş', 'yürütücü biliş', 'biliş ötesi', ya da 'biliş üstü', 'meta biliş', 'bilişsel farkındalık' gibi kavramlarla tanımlanmıştır. Flavell (1979) üst bilişi, *düşünme hakkında düşünme* veya biliş ile ilgili bilişler olarak açıklamıştır. Üst biliş; okuduğunu anlama, iletişim ve dil öğrenme gibi süreçlerde önemlidir. Bunlara ek olarak üst bilişin sosyal biliş, dikkat, özdenetim, hafıza, yazma ve çözüm üretmede etkili olduğu görülmüştür (Flavell,1979). Araştırmacılar, üst bilişin soyut bir kavram olmasından dolayı farklı tanımlamalar ve terimi araştırma alanlarına uygun olarak açıklamalarından dolayı, üst bilişin birçok tanımı yapılmıştır.

Üst biliş kavramı ile ilgili bir diğer önemli konu, üst biliş ve bilişin ayrılaştırılmasının kompleks bir iş olmasıdır. Hacker (1998), bilişin işlevini, "Problemleri çözmek ve doğru bir sonuca ulaşmak için bilişsel girişimlere olanak sağlamak" olarak tanımlamıştır. Üst bilişin işlevini ise, "Kişinin çözüm üretirken bilişsel düzenleme ya da bir görevi yönetmek" olarak açıklamıştır. Kişinin bir şeyi anlamadığını fark etmesi, buna sebep olan unsurlara yoğunlaşması ve daha iyi anlayabilmesi için bilinçli bir şekilde belleğine başvurması, bunu daha iyi açıklayabilir. Rivers (2001), "Bir görevi yerine getirmek için bilişin, görevin nasıl yerine getirileceğini anlamak için ise üst bilişin gerekli olduğu"nu açıklamıştır. Biliş, edinmiş bilgidir, oysa üst biliş bireyin bilgiyi kavraması ve o bilgi ile ilgili farkındalığını kapsar. Biliş ve üst biliş farklı olmasına rağmen birbirleriyle bağlantılıdır, çünkü üst biliş, bilişten bağımsız gelişmesine rağmen, bilişin bir sonucudur.

Psikolojik bozuklukların araştırıldığı çoğu çalışmada Obsesif Kompulsif Bozukluklar, Kaygı Bozuklukları ve Şizofreni gibi bozukluklar üst biliş açısından incelenmiştir. Bu bozukluklar için üst bilişsel tedavi teknikleri oluşturulmuştur (Karakelle ve Saraç, 2010). Yapılan bir çalışmada üst biliş, algılanan stres ve olumsuz duygu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda stresin ve negatif duyguların üst biliş ile anlamlı bir ilişkisi olduğu saptanmıştır (Spada ve ark., 2008). Bilişsel süreçlerin işlevselliğinde üst bilişin önemi büyüktür. Bu sebeple bu sistemde oluşabilecek bir problem, çoğu psikopatolojinin oluşmasında

ve sürmesinde büyük bir önem oluşturmaktadır. Bazı üst bilişsel işlevler, psikolojik sorunlardaki işlevsel olmayan zihinsel işlevlere ve buna bağlı olarak başa çıkma yöntemlerini sağlar. Bu bireylerin bazı konular ve olaylar hakkında düşüncelerini etkileyen olumlu ve olumsuz üst bilişsel inançları vardır. Böyle bir üst bilişin sonucunda bireyler uyumlu olmayan tepkiler geliştirebilmektedir. Bireylerin, düşüncelerinin önemi ve etkileri hakkında negatif sonuçlara varmaları, Obsesif Kompulsif Bozukluğun üst bilişsel modeli ile açıklanabilir. Bu duruma göre uygun olmayan değerlendirmeye dayanan üst bilişler, kişiyi kontrol edici davranışlar sergilemeye yöneltir. Bu kişiler uyumsuz tepkiler ile ilgili düşüncelerini değiştirmekte zorlanır ve belleklerine daha az güvenirler (Karakelle ve Saraç, 2010).

Üst bilişteki sorunun yol açtığı psikolojik sorunlar, annenin çocuğun ihtiyaç ve beklentilerine karşı duyarsız ya da tutarsız davranışlar göstermesine neden olabilir. Annenin tutarsız davranışları çocuklarda kaygılı ve kaçınan bağlanmaya sebep olabilir. Araştırmalar, çocukların hastalandığında, gergin olduklarında ya destek veya sevgi istediğinde, anne ya da bakım verenin tutarsız, bu konuda yetersiz ya da dengesiz davranmasının bağlanmayı olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir. Buna ek olarak annenin ya da bakım verenin çocuğun ihtiyaçlarına sinirli ya da benmerkezci davranması bağlanmayı olumsuz etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda, bağlanma ile davranış bozuklukları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Demografik faktörler, biyolojik faktörler, psiko-sosyal faktörler ve bilişsel faktörler, davranış sorunlarının oluşumunda büyük bir öneme sahiptir (Drossos, 2004). Anne babanın tutumları, ebeveyn ile çocuk ilişkisinin temelini sağlamaktadır. Çocuğun insanlara, nesnelere, kısacası her şeye sergilediği tutumun temeli, çocuğun anne baba ile olan ilişkisine dayanmaktadır ve bu yüzden büyük bir öneme sahiptir. Çocuk, anne ve baba sayesinde, aile ve topluma ait ya da ait olmadığını benimser ve buna göre uyumluluklarını biçimlendirir (Drossos, 2004). Güvensiz bağlanmanın birçok psikopatolojinin ve davranış bozukluklarının gelişmesinde rolü olduğu bilinmektedir. Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere bireylerin üst biliş düzeyleri, çocuklarına karşı tutumlarda farklılık gösterebilir.

Yöntem

Mevcut araştırma, İstanbul Avrupa yakasındaki Bakırköy ilçesinin annelerini kapsamaktadır. Araştırma, 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında İstanbul ilinin Bakırköy ilçesinde Yeşilköy'deki anaokullarında öğrenim gören 4-6 yaşındaki 285 öğrencinin anneleri ile sınırlıdır. Seçkisiz örneklem ile seçilmiş 285 anne, bu sınırlılık içinde yorumlanmıştır. Araştırmanın modeli ise ilişkisel tarama modeli olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde SPSS 23.00 programı kullanılmıştır.

Prosedür

Araştırmada yer alan annelerin demografik özelliklerini tanımlamak için Kişisel Bilgi Formu, üst biliş özellikleri için Üst Biliş Ölçeği-30 uygulanmıştır. Çalışma; 2018-2019 Eğitim ve Öğretim Yılı'nın, İstanbul ili Bakırköy ilçesinde Yeşilköy'deki üç anaokulunun öğrencilerinin annelerini kapsamaktadır. Formlar okullarda dağıtılmıştır ve 285 anne gönüllü olarak katılmıştır. Ölçeklerin doldurulması ve toplanması dört ay sürmüştür.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu, katılımcıların demografik özellikleri hakkında bilgi elde edilmesi amacı ile uygulanmıştır. Hazırlanan form, annenin yaşı, eğitim durumu, çalışıp çalışmadığı, daha önce kendisinin psikolojik veya psikiyatrik destek alıp almadığına dair maddelerden oluşmaktadır.

Üst Biliş Ölçeği-30

Üst Biliş Ölçeği-30, Cartwright-Hatton ve Wells tarafından 1997 yılında geliştirilmiştir. Mevcut ölçek üst bilişsel modellere göre psikopatolojilerde rol oynadığı düşünülen üst bilişsel inançlar, yargılar ve süreçleri incelemek için geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçeğin orijinal adı Meta-Cognitions Questionnaire'tır (MCQ). Tosun ve Irak (2008), bu ölçeğin Türkçeye çevrilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Üst Biliş Ölçeği-30'daki her 30 madde, '(1) kesinlikle katılmıyorum', '(2) kısmen katılmıyorum', '(3) kısmen katılıyorum', ve '(4) kesinlikle katılıyorum' seçenekleriyle cevaplanır. Ölçek 5 alt boyuttan oluşur: olumlu inançlar, bilişsel güven, kontrol edilemezlik ve tehlike, bilişsel farkındalık ve kontrol ihtiyaç. Üst Biliş Ölçeği-30'daki yüksek puan patolojik üst bilişsel duruma işaret eder.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında İstanbul ilinin Bakırköy ilçesinde Yeşilköy'deki üç ayrı anaokulundan oluşmaktadır. Çalışma, bu üç anaokullarında öğrenim gören 4-6 yaşındaki 285 öğrencinin anneleri ile sınırlıdır. Seçkisiz örneklem ile seçilmiş 285 anne, bu sınırlılık içinde yorumlanmıştır.

Bulgular

Analize katılım gösteren annelerin ortalama yaşı 40'tır. Annelerin %50,5'i (144 anne) çalışmakta, %49,5'i (141 anne) ise çalışmamaktadır. Çalışmaya katılan annelerin %5,3'ü (15 anne) lise, %92,6'sı (264 anne) lisans, %1,8'i (5 anne) lisansüstü ve %0,4'ü (1 anne) doktora mezundur.

Tablo 1: Annenin Üst Biliş Düzeyine Göre Çalışma Durumu

	Çalışma durumu	N	χ^2	P
Üst biliş	Evet	144	80.015	0.000
	Hayır	141		

Yapılan analiz sonucunda annenin üst biliş düzeyi ile yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0.273$, $p > 0.05$). Ancak annenin üst biliş düzeyi, çalışma durumuna göre ($\chi^2 = 80.01$, $p < .05$) anlamlı şekilde farklılık göstermiştir (Tablo 1). Annenin üst biliş düzeyi eğitim düzeyine göre ise ($\chi^2 = 86.73$, $p < .05$) anlamlı şekilde farklılık göstermemiştir.

Tartışma ve Sonuç

Sonuçlara göre araştırmaya katılan annelerin üst biliş düzeyi, yaşlarına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermemiştir. Bazı araştırmalarda bilişsel süreçlerin yaşa göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Lineweaver ve Hertzog'a göre (1998), yetişkin bireylerin bellek süreçleri ve bu süreçler üzerindeki kontrollerinin 40 yaşından sonra azalmaktadır. Buna karşı Magnussen ve arkadaşları (2006), özellikle genç ve orta yaş grubundaki bireylerin bellek performansında yaşa bağlı azalmanın ne zaman başladığı ve bellek performanslarında yaşa bağlı olarak hangi

tür değişikliklerin olduğu konusundaki inançları inceleyen çalışmaların bulgularının birbiriyle tutarsız olduğunu vurgulamıştır. Mevcut araştırmaya katılan annelerin yaş ortalaması 40'tır. Lineweaver ve Hertzog'un araştırmasının sonucuna dayanarak, araştırmadaki yaş ortalamasının 40 yaş olduğu ve bu yüzden farklılık göstermediği düşünülmüştür.

Annenin üst biliş düzeyi, çalışma durumuna göre anlamlı şekilde farklılık göstermiştir. Kadının çalışma yaşamına katılması, aileye ekonomik yönden katkı sağlamasının yanı sıra kadının çeşitli konularda bilgi sahibi olmasına ve kendine güven duymasına neden olabilir. Kendine güvenen kadın, aile içerisinde gerek eşi ile gerekse çocuğu ile sağlıklı iletişim kurup sürdürebilir. Aile içi ilişkilerde doyum sağlayan çocuk atılgan, bağımsız davranışlar sergileyerek sosyal bir birey haline gelir (Gürsoy, 2002). Çalışan annelerin üst biliş düzeyi, çalışmayan annelere göre daha yüksek çıkması, çalışan annenin kendisiyle ilgili olumlu inançlarının etkisinin yükselmesine bağlı olabileceği düşünülmüştür. Annenin üst biliş düzeyi, eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında, anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu değişkenler arasındaki ilişkileri ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat bu ilişkileri açıklamada kullanılabilir bazı aracı değişkenler olduğu düşünülebilir. Değişkenlerden ilki, bireylerin gerçek bilişsel performansları ve bilişsel performanslarına (örneğin bellek performansı) duydukları güven olabilir. Birçok araştırmada belleğin güvenilirliğine ilişkin gerçekçi bir algıya sahip olunmadığı ele alınmıştır (Magnussen, 2007). Araştırmada, örneğin görgü tanığı belleği araştırmaları, bireylerin bellek performanslarına ilişkin kişisel değerlendirmelerinin (belleğe duyulan güven gibi), genel bellek performansı için iyi bir gösterge olmadığını göstermiştir (Koriat ve Goldsmith, 1996).

Kaynakça

Drossos, N. T. (2004). Executive function and externalizing behavior problems in preschool children. The Graduate College of The Illinois Institute of Technology.

Flavell, J. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: a new area of cognitive developmental inquiry. *American Psychologist*, 34: 906-911.

Gürsoy, F. (2002). Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(6-7):s.7-15.

Hacker, D. J. (1998). Metacognition: Definitions and empirical foundations. In D. J. Hacker, J. Dunlosky & A. C. Graesser (Eds.), *Metacognition in educational theory and practice* (pp. 1-23). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Karakelle, S., Saraç, S. (2010). Üst Biliş Hakkında Bir Gözden Geçirme: Üstbiliş Çalışmaları mı Yoksa Üst Bilişsel Yaklaşım mı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(26): 45-60.

Koriat, A., Goldsmith, M. (1996). Memory metaphors and the real life/laboratory controversy: Correspondence versus storehouse conceptions of memory. *Behavioural and Brain Sciences*, 19: 167-228.

Lineweaver, T. T., Hertzog, C. (1998). Adults' efficacy and control beliefs regarding memory and aging: Separating general from personal beliefs. *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 5: 264-296.

Magnussen, S., Andersson, J., Cornoldi, C., De Beni, R., End-estad, T., Goodman, G. S. ve ark. (2006). What people believe about memory? *Memory*, 14: 595-613.

Magnussen, S., Endestad, T., Korita, A. ve Helstrup, T. (2007). What do people believe about memory and how do they talk about memory S. Magnussen ve T. Helstrup, (Ed.), *Everyday memory* (5-26). New York: Psychology Press.

Rivers, W. P. (2001). Autonomy at all costs: An ethnography of metacognitive self-assessment and self-management among experienced language learners. *The modern language journal*, 85(2): 279-290.

Tosun, A., Irak, M. (2008). Üstbiliş Ölçeği-30'un Türkçe Uyarlaması, Geçerliği, Güvenirliği, Kaygı ve Obsesif-Kompulsif Belirtilerle İlişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19 (1): 67-80.